

ISTEN BÁNATÁRA

„Halálra élet nő: helyük közös.”
(Térey János: A. B. F. R. A.)

Mélységes mély az elmúlásnak a kútja. Esztelen-ség volna lezárt életműről beszélni, s ha a meg nem írt csodákhoz nem is fordulhatunk, a már meglévő gazdag rétegek felé menekülünk. (S az „életmű” — saját szavaival — legfontosabb része, a család, él — kérünk rájuk áldást). A ránk maradt szellemi anyag bősége jelzi, hogy milyen túlaradó, pazarló tehetségről van itt szó. Pazarló, ám nem tékozló. Térey szisztematikusan, felelősen, gondosan és erőteljesen bánt a tálentumaival. Kincseivel, a megszegyenítően bátor korai líráról az életre galvanizált verses regényeken, a jövőbe álmódott misztériumjátékon, az új évezred elejének budai társadalmát lepárló polgári színműn, a forradalom bugyrait megéneklő shakespeare-i drámán, a high-tech drámai költeményen, a szelleműs lírai novellákon át az érett költészet nektárjáig. És végül ott volt a regény, az igazi regény, balzaci ambíciókkal és kortárs ízekkel: a színészet regénye, amely hatalmas fricskával emeli be a katasztrófa-zombiturizmust jelenkorunk talán legtrendibb, leghipszterebb — és valljuk meg, legvarázslatosabb — díszletébe: a Káli medencébe. A par excellence urbánus Térey úgy állítja elének — úgy prezentálja, étellel telíti — a káli vidéket, hogy (akár újra) beléserelmesedik az ember. Nem lehet azonban úgy tenni, mintha nem arra utalna minden jel, hogy az elkövetkező évtizedekben még magasabb szintre emelkedik a Térey-művészet. Ez több mint bizonyosság, és kevesebb mint remény. Már testközelben is: az emlékiratokkal egy új, letisztultabb, talán realistább korszak köszönt be. Hallatlanul izgalmasnak látszik az életmű fiktív része.

✱

Egy templom feltámadásáról olvashatunk a *Fűből lett fa* című költeményében. „A fűszálból fa lett, a televény / Dicsőségére, Isten bánatára, / Hiszen a háza / Tégláit törte szét a jövevény.” Téreynél, mint oly sokszor, nem teljesen ugyanazt állítja a mondat, mint amit a szavak háttérugárzása megjelenít. Az Isten házában terebélyesedni kezd az egykor aprócska növény. Érezzük, hogy az épített kultúra és a természeti őserő eme harcában van valamilyen értékvesztés az egyik oldalon, ám mint oly sokszor Isten műve esetében, a folyamatok valami egyébre is utalnak. Valaki más jelenléte. Mert miről is van szó? Valamilyen erő — maga is a Teremtés része, a termékeny, életadó televényből útnak indulva — behatol Isten házába, és sajátos módon lel otthonra. „A jövevény”, olvassuk, s a szóválasztás nem esetleges. Hiszen Ábrám is jövevény, s Izráel népe is az volt Egyiptomban — s mindannyian jövevények vagyunk a vi-

lágban, amely az Istené. A ház — a templom — romlása a rejtőzködő, majd feltároló dicsőség jele. Végül a fűből cseperedett fa, a revitalizálódás jeleként, *zsindehlyé* lesz: „A kalapács / A szög fejéhez koccan: él a színhely”. Figyeljünk továbbra is a szóhasználatra, a szavak emlékezetére, hol, milyen textusban is visszhangzik a szög fejéhez koccanó kalapács? „Nem tudja senki, hacsak nem az ács...” Hol is bukkan még föl az ács? Valahol ott, ahol a *Bárány*. „Képzeletünkben zászlót tart a vállán / A göndör Bárány / A mennyezet legszebbik gyámkövé.” (Ez az a szakasz, amely a Kálvin téri utcakövek egyikére is fölkerült egy Luther-idézet mellé.) A vers végére a kezdeti dicsőséges „televény”-ből „vetemény” hajt ki („a kezünk alatt”): hogy ismét egy jól ismert krisztusi példázat asszociációs körébe tévedjünk. A költeményt át-meg átszővik a jézusi konnotációjú kifejezések, utalások, ahogyan a növényzet behálózza a felhagyott templomot, mintegy ellentételezéseként Isten bánatának, s párhuzamaként annak, ahogyan a költemény végére megtisztul és termékenyvé, élővé válik Isten háza.

Térey nem kevésszer csal meg minket műveiben. (Képzeld meg magunk elé lassú hátradőlését, lehelyezett tollát, cinkosan csillogó tekintetét, telített félmosolyát.) Állít valamit, beszél valamiről, s közben a finom utalások, gondosan, kényesen megválogatott kifejezések, hangsúlyok, ritmusok, metrumok, hangzójegyek egy másik történetet mondanak el. Képtelen vagyok egyébre gondolni, mint arra, hogy ebben, a test zuhanásában is kell lennie valamilyen légies, művészi csalásnak. Kűszködünk az értelemadással. Kell, hogy legyen ennek valami értelme azon az elsődleges állításon túl, amelyet nem fogok most kimondani. Pedig ez már nem a rokokó, hanem a realista korszak.

✱

Hét évvel ezelőtt Debrecenben egy költészetnap rendezvényen Borbély Szilárddal és Térey Jánossal beszélgettem. A megelőző programokon meglehetősen gyér volt az érdeklődés, de aztán elkezdtek érkezni az emberek. Jöttek a kíváncsiak, a barátok, jöttek az egyetemről, középiskolákból, a városból. Jöttek fiatalok, középkoriak, szépkorúak. Előbbiek felálltak, hogy utóbbiak leülhessenek. Belém fészkelte magát az elfogódottság, s nem kevés izgalom, látva a várakozó tekinteteket. Félelmem alaptalan volt. A közönség nem hiába készítette szívét és fülét. Az est ritkán tapasztalható derűben telt. Szilárd és János egymás szavára kontráztak, adomáztak. Pályatársakat is utánoztak. Sokat nevtünk, és sokat csendesedtünk, amikor komoly dolgokat hoztak szóba. S milyen kegyelem, hogy nem látunk előre. Helyük immár közös.

TÉREY — TERMANN — TÉRERŐ Szomorú számvetés — valamennyi vigasz

Ritka adomány, a nyers erőknél kiszolgáltatott, értelmetlenségekkel terhelt létezés mélyebb és igazabb értelmének ékes bizonyítéka, ha azt látjuk, hogy valakinek sikerült a saját nehezebbnél is nehezebb életadottságainak boldogságellenes alapszerkezetét átváltoztatni káprázatos teremtőerővé. Megváltani teremtett önmagát az önteremtésben. Térey Jánosnak sikerült. És mi örülhetünk, hálát adhatunk a hálánkat bezsebelő égieknek, hogy láthatjuk mindezt. És hogy ezután olvashatjuk mindezt. Versben és prózában. Lírában és epikában. Többek között a *Termannban* és a *Téreyben*.

A felfoghatatlanul fiatalon, felháborítóan idejekorán elhunyt költő már életében megalkotta azt a félig valóságos, félig még valóságosabb személyt, irodalmi alakot, aki ezután Térey lesz, és marad örökre. Aki a *szétszórás* (1991) után a *természetes arroganciájával* (1993) hódította meg a *valóságos Varsót* (1995). Azután *tulajdonosi szemlélettel* (1997) vette mohón birtokába az alakmás *Termann hagyományait* (1997). Jellegzetesen delelező nyelvi *téreyt* (1998) teremtett maga körül, amelyen belül láthatóvá vált például *Drezda februárban* (2000). De megfuthatta itt konokul kimért köreit a három *Paulus* (2001) is. Mi pedig lenyűgözve kísértük végig *Sonja útját a Saxonia mozitól a Pírnai térig* (2003). És felépült ugyanitt a *Nibelung-lakópark* (2004) négyütemű nagyszerkezete is, párhuzamosan a *kazamaták* (2006) torz víziójának poétikus mítosztalanításával. Majd a meghaladhatatlan *ultrán* (2006) túli budai bisztróban bugyogott a többszólamú *asztalízene* (2008), miközben Debrecenbe átmenetileg beszökött *Jeremiás agyag Istén hidege* (2009). És ment tovább minden az előírt *protokoll* (2010) szerint, többek között újrendeződdött a *szétszórás* (2011) alaptérképének, továbbá megfogalmazódott a *teremtés vagy sem* (2012) kozmikus kérdése, de végül helyére került *Termann hagyatéka* (2012) is. Minekutána *moll* (2013) hangnemben folytatódott az út. Pompásan sikerült az *átkelés Budapesten* (2014), lelki javakban gazdagodva vészeltük át a *Legkisebb Jégkorszakot* (2015), és ámulva követtük a hatalmas ívű *őszi hadjáratot* (2016). Nem hőköltünk hátra a szokatlan örömlökben részesítő *káli holtaktól* (2018) sem. Most meg várhatjuk a közeli bejelentést: *Nagy tervekkel jöttem Rosmersholmra* (2019).

Nagyon *nagy terveket* váltott valóra Térey eddig is. És bizonyosan lett volna még bőven *nagyszabás* a későbbiekben is. Vigasztalódní nem lehet, de muszáj. Például azzal a gondolattal, hogy ez a félbeszakadt költői pálya már a kezdetektől klasszikus igényű és fesztávú volt. Eleve az volt. Innen nézve különösen. Ha csak azt vesszük, hogy gyűjteményes kötetében a nyugatos modernnek, elsősorban Ady mintájára nagybetűvel kezdett minden sort — akár hagyományos versformákra írt, akár

ritmizált prózában, akár visszafogott rímekkel csilingelve, akár kemény terminusokkal kolompolva. Már a kezdeti *arroganciája* sem csak *természetes* volt, hanem veretes is. Azután meg jöttek az eleve klasszikus léptékű és tagoltságú magánmitológiai mélyítő és tágitó térszerkesztések, örökérvényű téralakzatok: Varsó, Drezda, Sztálingrad, Kalinyingrad, Újlipótváros, Zugló, Aquincum, egyáltalán Pest, egyáltalán Buda, egyszóval a nagyszerű Budapest, és persze a gyerekkor Debrecenje, Bihar, a felnőtt előtt szélesre táruló nagyvilág, Athéntól New Yorkig, Isztambultól Izlandig, azután meg a Balaton-felvidék, de a déli part is, Földvárastul, Fonyódotul. Magyarország mint haza. A hazaszeretés összetett és nehéz gyakorlata.

Merthogy amennyire otthonosak voltak számára a kilencvenes és kétezres évek, érdekességükkel, zaklatottságukkal, zegzugosságukkal, annyira otthonlanul érezte magát az elmúlt évtizedben. Miközben családot alapított, és családi otthonra lelt. Miközben mindenki elismerte művészete formátumát. Csak éppen formális, kiszámítható egzisztenciális keretek nem adódtak a formátumhoz. A formát, a kereteket neki kellett erejét megfeszítve, és mint fájdalomtan látjuk, túlfeszítve megteremtenie. Összeegyeztetnie munkát, családot, barátságot, művészeti-társadalmi jelenlétet, és még ki tudja, mi mindent. Persze a túlfeszülés kezdetektől benne volt. Beletette a Jóisten, aki *addig ráz, amíg csontodig nem csupaszodsz*. Ismerjük az ilyet a romantika korából: *tovább, Woyzeck, csak tovább*. És hallottuk már a mi modernjeiktől is: *gyűrűközz János, rohanj, János*.

Gyűrűköztél, rohantál, János, tovább, egyre csak tovább, és most már pihensz. Bár ne így volna. De így lett. És így lettél rokona a korán elment többieknek (Csokonai, Ady, Kosztolányi...) — hozzájuk fogható, vagy ahogyan te mondanád, *méltó* életművel. Mellé nekünk még a nem múltó fájdalmat hagyta.

És végül, lezárva szomorú számvetésünket, itt van a halottak szellemeitől huzatos Rosmer-ház, amelyről a posztumusz kötet második Ibsen-átiratában ezt mondja (a színdarab viharokat kavaráró, 2018-as kolozsvári előadásától teljességgel lenyűgözött) Térey, az ő zengő kórusa: „Rosmersholm nem könnyen válik meg a halottaitól, / A holtak sem könnyen válnak meg Rosmersholmától.”

És amit a Rosmer-lelkészlakról olvashatunk az első Ibsen-átiratban: „Ez most egy nagyon régi ház. Végre nem zsálužott beton, hanem téglá. / Itt kell átvészelní.”

Korunk egyik legjelentősebb, nemzedékünk legkiemelkedőbb költője megépítette nekünk a házat. *Nem zsálužott betonból, hanem téglából*. Hogy lakjunk benne.

A költő nem vész el, csak átalakul — házzá.